

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано основні стратегічні завдання розвитку процесу управління освітою. Визначено специфіку державного управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації.

The basic strategic tasks of development of process of management by education are analysed. The specific of state administration by education is certain in the conditions of economic and educational globalization.

Ключові слова: державне управління, інструмент реалізації, менеджмент, модернізація, освіта, освітні послуги.

ВСТУП

Державні організації виступають особливими елементами суспільної системи, які зорієнтовані на здійснення суспільно-корисної діяльності в усіх її сферах. Їх діяльність спрямована на забезпечення реалізації функції державного управління, створення суспільних благ, вирішення завдань, які не можуть бути здійснені ефективно приватними організаціями. Але й вони в умовах ринкових відносин об'єктивно є учасниками глобальної конкуренції, в якій успішними є ті, хто використовує сучасний менеджмент. Сьогодні актуальним є розгляд проблем модернізації управління закладами освіти на державно-громадських засадах, які фактично почали розроблятися дослідниками та органами управління освітою в Україні тільки впродовж останнього десятиріччя

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Поступове входження України до світового простору, інноваційні та модернізаційні процеси в освіті виявили наявність істотних суперечностей між потребами часу та реальним упровадженням інноваційних підходів до управління освітніми навчальними закладами. Над питаннями впровадження нових підходів до управління освітніми закладами працюють вітчизняні науковці, як В. Алфімов, Г. Артюх, Т. Боголюб, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Л. Карамушка, В. Крижко, Н. Коломинський, В. Луговий, Є. Павлутенков. Проте на сьогодні ця проблема потребує подальшого аналізу, особливо коли йдеться про державне управління освітою в ринкових умовах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- проаналізувати основні стратегічні завдання розвитку процесу управління освітою;
- визначити специфіку державного управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті визначає основні стратегічні завдання розвитку процесу управління освітою: "перехід від державного до державно-громадського управління, чітке розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління, забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ, утвердження у сфері освіти гармонійного поєднання прав особи, суспільства й держави" [5, с. 12].

Одним із шляхів реалізації цих завдань є наукове обґрунтування нової системи управління освітою, розробка інноваційних моделей, механізмів управління освітою на всіх рівнях: державному, регіональному, муніципальному. Враховуючи сучасні освітні тенденції в Україні й загальну геосоціальну ситуацію, стан опрацювання проблем управління підсистемами освіти та освітніми навчальними закладами в теорії та на практиці, ми вважаємо актуальним і доцільним є дослідження використання менеджменту в існуючому освітньому просторі країни та регіону.

Діяльність державних установ (МОН України, управління освіти облдержадміністрацій і т. п.) й організацій відкритих соціально-економічних систем у зв'язку із входженням України у світове економічне співтовариство може бути успішною за умови налагодження без-

перервної взаємодії та зворотного зв'язку із зовнішнім середовищем.

Якщо раніше функціонування державних установ та організацій в основному базувалось на використанні правових актів, нормативних положень, процедур, стандартних підходів, що розроблялись і пропонувались організаціями вищого організаційно-правового рівня, то сьогодні вони змушені розробляти власні підходи до управління, які б дозволили сформувати відмінні від конкурентів характеристики та позитивний імідж організації [3, с. 23].

У сьогоdnішніх умовах органам управління освітою, наприклад, необхідно виконувати роботу, що забезпечує дослідження ринку на предмет оцінки можливостей збуту освітніх послуг, наданих навчальними закладами, прогнозування динаміки їх споживання, виявлення й оцінка конкурентів з даної освітньої послуги й на цій основі ухвалення рішення про доцільність її надання.

Ось чому держава як генеральний суб'єкт соціального управління звертається до менеджменту (державний менеджмент) — теорії та практики компетентного (професійного) керівництва бізнесом [1, с. 5]. Саме менеджмент дозволяє бізнесу не тільки виживати, а й розвиватись в об'єктивно існуючому конкурентному середовищі. Цілком зрозуміло, що освітній менеджмент у наших умовах з'являється в рамках державного менеджменту.

Необхідність запровадження якісно нових механізмів менеджменту в забезпеченні життєдіяльності державних установ та організацій, їх сталого розвитку обумовлена: підвищенням вимог до державних установ та організацій з боку споживачів послуг; стрімким розвитком управлінських та інформаційних технологій; необхідністю прийняття рішень на основі забезпечення компромісу інтересів різних організації, громадськості, держави; запровадженням принципів, що визначають залежність установлення обсягів бюджетного фінансування державних установ та організацій від ефективності їх функціонування; необхідністю залучення державними установами й організаціями позабюджетних коштів для свого розвитку та функціонування; проблемою формування ефективних гнучких організаційних структур управління.

Державна освітня функція простежується протягом того ж періоду, упродовж якого на планеті існує державність. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіта визначена "стратегічним ресурсом подолання кризових процесів, поліпшення людського життя, затвердження національних інтересів, зміцнення авторитету та конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені" [4, с. 6]. Освіта стає єдиним поліфункціональним комплексом, який через навчання (дидактичну підсистему освіти), виховання (педагогічну підсистему освіти) й розвиток громадян забезпечує різні галузі економіки держави кваліфікованими кадрами, створення нових технологій, наукові дослідження.

З'явилась потреба переходу до нової парадигми організації суспільства, неможливості відділення розвитку людства від планетарного розвитку та наслідування законів існування світу. Треба по-новому визначати кінцеві цілі, завдання, проміжні та кінцеві показники для всіх освітніх підсистем й загальнодержавної освітньої

системи в цілому. У світі відбуваються глибинні й об'єктивні процеси формування єдиного освітнього простору, орієнтованого на світове співтовариство. Зміна етапів цивілізації диктує необхідність зміни парадигми освіти. Існуючу "підтримуючу" освіту має замінити освіта інноваційна.

На сучасному етапі традиційна дисциплінарно орієнтована парадигма освіти, що спонукає до механічного засвоєння знань, поступово замінюється проектно-творчою, інноваційною парадигмою, що передбачає не заучування готової інформації, а засвоєння знань у ході спільної навчально-виховної діяльності, у контексті проектування, конструювання, моделювання й досліджень.

Зараз Україна — повноправний учасник Болонського процесу. Цей процес ще раз нагадав про те, що освіта почала бути бізнесом у країнах з розвинутою ринковою економікою. Освітні, педагогічні, дидактичні послуги витискають традиційну освіту, виховання, навчання на ринках цих послуг. Наукове осмислення стратегічних і тактичних завдань подальшого розвитку державного управління, шляхів і способів комплексного ринкового вдосконалювання всіх складових його механізму дозволить по-новому діяти в управлінні освіти.

Рівень наукового управління освітою визначається глибиною пізнання та здібністю дотримуватись у практичній діяльності "вимог" законів і закономірностей управління [2].

Загальною закономірністю управління є єдність систем управління освітою, яка відображає стабільність внутрішніх зв'язків системи, що визначають її цілісне існування, характер формування й розвитку (закономірність виявляється в єдності інтересів усіх підсистем об'єктів і суб'єктів управління).

Відповідність елементів системи освіти один одному як закономірність управління обумовлює появу суб'єктів управління, які ще В. Даль назвав "освітяни, вихователі й учителі" (або працівники органів управління освітою всіх рівнів, керівники навчальних закладів, викладачі) [6, с. 124].

Ринкові стосунки, які проникають і в освіту, "ведуть" за собою менеджмент. Не помітили, як швидко з'явилися не тільки монографії, а й підручники та навчальні посібники з освітнього менеджменту, педагогічного менеджменту та дидактичного менеджменту.

Дослідники цих феноменів дають їх різні визначення, зокрема: "галузь менеджменту, яка регулює процеси трансформації змісту освітньої діяльності, називається освітнім менеджментом; вона охоплює зміст, форми реалізації принципів, методів, підходів, технології, функцій і прийомів управління взаємодією освітніх процесів" [7, с. 13].

На підставі теоретичного аналізу психологічних особливостей менеджменту освіти Н. Коломинський пропонував таке визначення цього поняття: менеджмент в освіті — усвідомлена взаємодія керівника з іншими людьми: підлеглими, партнерами, своїми керівниками, учнями, батьками та іншими, яка спрямована на забезпечення їх активної скоординованої участі в досягненні наміченої мети [1, с. 21].

Педагогічний менеджмент — це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямованим

на підвищення його ефективності — таке визначення дає К.Л. Шкумбатюк. Під освітнім процесом він розуміє сукупність трьох складових: навчально-пізнавального, навчально-виховного, самоосвітнього процесів.

Виходячи з такого визначення, він стверджує, що будь-який викладач, по суті, є менеджером навчально-пізнавального процесу (як суб'єкт управління ним), а керівник навчального закладу — менеджером навчально-виховного процесу в цілому (як суб'єкт управління цим процесом).

Дидактичний менеджмент ще формується як самостійна теорія (на практиці він проявив себе в роботі педагогів-новаторів).

Освітній, педагогічний, дидактичний менеджмент як самостійні наукові напрями й нові навчальні дисципліни поки що тільки складаються, формуються, не мають єдиного статусу та стандарту. Їх логіка й методологія тільки створюються — вони зростають на рівні тих сьогоденніших вимог, які ставляться суспільством, що трансформується в цих галузях знань і навчальних дисциплінах.

Використання методології маркетингу в управлінні освітою викликане необхідністю пошуку нових форм, методів управління навчанням і реалізації освітніх послуг, що відповідають сучасному рівню суспільних відносин.

Особливого значення набуває комплексний системний підхід, що орієнтує систему управління освітою на більш повне задоволення учнівських потреб і сприяє успішній діяльності на ринку освітніх послуг. Він охоплює всі стадії навчання — від вивчення потреб учнів і суспільства, попиту на освітні послуги до їх надання в повному обсязі організації збуту освітніх послуг і наступного обслуговування випускників.

У Великій Британії, Данії, Нідерландах та інших високорозвинених країнах освітнім менеджментом (адмініструванням освітою) розроблено Стандарт професійної діяльності директора школи ("вихователя", за В. Далем). Він є базою, основним орієнтиром для здійснення професійної підготовки керівника навчального закладу, визначення його професійного рівня, мірилом управлінських потенційних можливостей.

Як ми бачимо, існує потреба в розробці Стандарту професійної діяльності працівників органів управління освітою ("освітян", за В. Далем) від міністерства до методиста й інспектора відділу освіти, та Стандарту професійної діяльності педагога-предметника ("учителя" за В. Далем) з тими ж цілями.

Сучасний менеджмент в освіті стає наукомісткою сферою діяльності й все більш потребує високого професіоналізму та різнобічних знань (соціально-адекватного менеджменту, кадрового менеджменту, освітньої, педагогічної та дидактичної інноватики, інноваційного менеджменту, методичного менеджменту). І вчитись цьому терміново треба й освітянам, і вихователям, і вчителям.

Багато помилок в освіті та її модернізації є не тільки наслідком об'єктивної соціально-економічної ситуації, яка склалась, а й результатом непрофесіоналізму керівників освітою на різних "поверхах" системи управління. Разом із П. Друкером ми можемо констатувати, що не буває організацій, які погано

прцюють, а є слабке управління й погані управлінці [4, с. 9]. Розвиток України як сучасної європейської держави з високим рівнем освіти вимагає від менеджерів освіти оволодіння сучасною наукою управління та її методологією.

Професіоналізація керівників потребує особливої уваги в нових умовах, управління освітнім процесом у країні й у сучасному навчальному закладі, де керівник відіграє першорядну роль у впровадженні інновацій як тих, які ініціюються "зверху", так і тих, які продукуються в навчальному закладі.

Найбільш розробленими є проблеми педагогічного (шкільного) менеджменту. Практичних рекомендацій для директора школи ("вихователя", за В. Далем) з педагогічного менеджменту вже цілком достатньо. Менш розроблено проблеми власне освітнього (для "освітянина", за В. Далем) менеджменту й дидактичного (для "вчителя"). Хоча ми вже маємо навчальний посібник, за яким можна починати вчити (і вчитись) працівників органів управління освітою. Управлінська компетентність сьогодні — це перш за все здатність, яка перетворює, а не тільки адаптує вміння.

Менеджмент — це не фіксація існуючого становища, а створення необхідних умов для ефективної праці. Не існує неживої експертної системи, яка могла б замінити менеджера. Як тільки процес прийняття та реалізації рішень опрацьовано, у будь-якого керівника з'являється спокуса знайти готові теоретичні рецепти та інструменти, за допомогою яких їх менеджерам можна діяти в будь-яких ситуаціях. Але замість "інструментального" підходу треба вчити менеджерів думати в кожній конкретній ситуації.

Менеджер освіти має передбачати зміни та управляти ними, бути здатним до постійного оновлення. Менеджер повинен уміти вибирати вірну стратегію й чіткий напрям розвитку. Менеджер зможе утворювати комбінацію можливостей, оскільки успіх рідко залежить від досягнень в одному напрямі.

Творчість, вміння синтезувати різнобічні знання й навички, готовність іти на ризик є у справжніх менеджерів. Здібні менеджери, які прагнуть постійно вчитись, удосконалювати свою майстерність і мистецтво управління, шукати нові грані в теорії та практиці управління, будуть більш затребувані, ніж їх менш честолюбні колеги.

Їх завдання — максимально ефективно використати сили, які вони мають, перш за все людських ресурсів, і нейтралізація слабких місць. Друге завдання — гармонізувати в кожному рішенні дії щодо близького й далекого майбутнього.

У перспективі основне завдання менеджерів освіти буде полягати в інтегруванні невизначеності в систему прогнозування, прийнятті рішень та організаційної структури, що потребує від менеджерів освіти високого професіоналізму — здатності не тільки до адаптації, а й до інновацій та постійного навчання.

Здатність навчатись краще та швидше від своїх конкурентів стає надійним джерелом конкурентних переваг. Майбутнє належить організаціям, які на всіх рівнях зможуть ефективно використовувати здатність людських ресурсів до навчання.

Вивчення взаємозв'язку освітньої політики держави з тенденціями розвитку світової освіти, розгляд дії

ринкових механізмів освітянської галузі, ринку освітянських послуг, соціально-економічні особливості освітньої послуги, наданої в навчальній групі, дозволили з'ясувати специфіку прояву закономірностей і принципів управління (менеджменту) у підсистемах і первинних елементах складних систем (якою є освіта), отримати уявлення про теоретичні основи освітнього, педагогічного та дидактичного менеджменту як складових частин державного управління освітою, обґрунтувати необхідність надання викладачу статусу державного службовця, який управляє навчально-пізнавальною діяльністю громадян України.

Менеджмент в освіті (освітній менеджмент) — це теорія та практика управління освітою в ринкових умовах, об'єктом якого є процес управління освітніми галузями й регіональними системами, освітніми округами. Це наукова дисципліна, об'єктом якої є процес управління освітніми системами, а предметом — протиріччя, закономірності, відносини процесу управління навчальними закладами та системою органів державного управління цією галуззю, а також умови, що забезпечують розвиток освіти, життєздатність й еволюцію освітніх систем.

Об'єктом педагогічного менеджменту є педагогічні системи, що функціонують в умовах ринку (навчальні, дошкільні та позашкільні заклади), його предмет — протиріччя, закономірності, ставлення до процесу управління навчальними закладами.

Дидактичний менеджмент — це ядро педагогічного й освітнього менеджменту, використання якого підвищує якість навчання у групі й ефективність регіональної й національної освіти, їх конкурентоспроможність у світовому освітньому просторі. Використання інноваційного потенціалу дидактичного менеджменту впливає на результативність і підвищення якості навчання у групі, яка освоює держстандарт освіти.

Метою адміністративної реформи в українській державі є досягнення оптимальної єдності централізації та децентралізації управління, делегування й передача максимально можливого обсягу функцій управління на регіональні та муніципальні рівні управління. Дидактичний, педагогічний та освітній менеджмент стає інструментом реалізації цієї мети в регіональному управлінні освітою.

ВИСНОВКИ

Поки будуть існувати цивілізація й людське суспільство, держави будуть вирішувати вічні проблеми освіти, навчання й виховання, проводити пошук закономірностей управління освітнім, педагогічним і дидактичним процесами (і відповідними освітніми та навчальними організаціями), щоб домагатись найкращих результатів.

Оновлення суспільства потребує від керівників освітніх закладів усіх рівнів і типів зміни свого менталітету, саморозвитку (самоменеджменту тощо), становлення духовної культури особистості, яка тільки і зможе забезпечити адекватну професійну діяльність керівника в сучасних умовах, коли намітився поворот від розуміння освіти як державної функції до освіти як перетворення соціальної реальності.

Література:

1. Гуржій А., Гапон В. Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку вищої освіти в Україні // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С.25.
 2. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 роки. Послання Президента України до Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. — № 100. — 4 червня 2003 року.
 3. Мартиненко В.М. Демократизація механізмів державного управління процесами суспільних трансформацій: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Донецьк, 2005. — С.189.
 4. Підвищення ефективності вищої освіти — визначальний чинник соціально-економічного потенціалу держави: матеріали до доповіді міністра освіти і науки на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України. (23 лютого 2006 року, м. Київ) // Освіта. — 15—22 лютого 2006 р. — № 7—8. — С.3—18.
 5. Поважний А.С., Остапчук В.В. Характеристики господарственного управления внедрением инноваций в образовании // Менеджер. — 2004. — № 2(28). — С.18.
 6. Сикорская И.Н. Государственная политика в сфере образовательных интеграционных процессов // Зб. наук. праць ДонДУУ: "Фінансовий механізм державного управління економікою України": серія "Державне управління". — Донецьк: Норд-Прес, 2004. — Т. V. вип. 37. — С.123—132.
 7. Шкумбатюк К.Л. Державна політика України в сфері громадянства в контексті європейської інтеграції: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. — К.: 2004. — С. 30.
- Стаття надійшла до редакції 15.07.2009 р.*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ НА РІК

*Через редакцію
передплата проводиться
з будь-якого місяця!*

Передплатний
індекс: 21847

*Свідоцтво
КВ № 12177-1061 ПР
від 11. 01. 2007 року*

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з

ЕКОНОМІКИ

ЗАСНОВНИКИ:

- Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України.
- ТОВ "ДКС Центр"

вул. Дорогожицька, 18, к. 29
(044) 458 10 73, 537 14 33, 223 26 28
e-mail: dks@kiev.rel.com
economy_2008@ukr.net